

ІНТЕГРАЦІЯ СЛОВАЧЧИНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті аналізується досвід Словаччини на шляху інтеграції в Європейський Союз. Автор акцентує увагу на особливостях словацьких кроків щодо вступу до європейської структури, і в цьому контексті неабиякий інтерес для України становить практичний досвід Словацької Республіки, яка пройшла досить суперечливий шлях до ЄС.

Ключові слова: Словаччина, Україна, Європейський Союз, Центральна та Південно-Східна Європа, євроінтеграційні прагнення України.

Вступ України до Європейського Союзу – зараз уже не проблема прагнень (або їх відсутності) українських і зарубіжних державно-політичних еліт та керівних загальноєвропейських і трансатлантичних структур, а лише - питання часу. Безумовно, за демократичного варіанту подальшого розвитку українського суспільства і держави та стабільності на європейському континенті. І, зрозуміло, за суспільного консенсусу щодо пріоритетів зовнішньої політики та національно-державних інтересів України на міжнародній арені.

За зовнішньої монополярності теперішнього світу з виразним американським домінуванням розгортаються процеси регіональної (континентальної) консолідації, росту альтернативних США центрів світової могутності, появи нових вогнищ напруги в різних кутках планети, зростання асиметричних загроз і викликів тощо. Формально дедалі більш глобалізований світ не полишений серйозних дезінтеграційних або і

конфронтаційних тенденцій. Не зовсім продуктивними, а тим більш - результативними виявляються силові поліцейсько-колективні методи «наведення порядку» та «експорту демократії», передусім в Іраку та Афганістані. Незаангажований аналіз сучасного розвитку глобальної та континентальної систем міжнародних відносин примушує визнати, що реальний стан зовнішнього середовища не є найбільш сприятливим для реалізації євроінтеграційних планів України.

Відсутня ідилія і в європейських, а також євразійських міжнародних відносинах. Здавалося б, кордони найбільш безпечної, демократизованої і заможної об'єднаної Європи значно просунулися на Схід і Південь після чергової хвилі розширення ЄС. Але в безпосередньому сусідстві з нею гліють косовський і придністровський, як і низка інших потенційно небезпечних конфліктів. Надзвичайно гостро на «розповзання» НАТО і дещо менше - ЄС реагує Російська Федерація, яка прискорено відроджує свою політичну, економічну та військову могутність. А розширений Євросоюз сам ніяк не може визначити оптимальний погоджений варіант чергового етапу поглиблення євроінтеграції. З цих та низки інших причин ЄС на даний момент зовсім не готовий прийняти в свої лави нові держави, в тому числі Україну [4, с. 169].

Деякі західні держави і політики ладні взагалі надовго закрити перед Україною двері для вступу в загальноєвропейські структури, заявляючи, що Європейський Союз повинен спочатку «переварити» 12 новоявлених країн-членів ЄС, тому в найближчі 15 років мови не може бути про наступну хвилю розширення Євросоюзу та вступу до нього України. Це нагадує ситуацію, коли у 2002 році найбільш поважні західні політологи на сторінках The Wall Street Journal в анекдотичному стилі зробили прогноз, що Україна стане членом Європейського Союзу... лише після Туреччини та перед Іраком [9]!

Зауважимо у цьому зв'язку один досить суперечливий для української держави і суспільства наслідок розширення ЄС і НАТО – вступ західних сусідів України – Польщі, Словаччини, Угорщини (разом із ЧР) в 2004 році, а Румунії і Болгарії – з 1 січня 2007 року до Євросоюзу, за їх членства і в Північноатлантичному альянсі означав безпосереднє наближення кордонів ЄС до найбільш проєвропейськи налаштованої західної частини України. А віддалена від простору ЄС і НАТО східна – переважно російськомовна частина – у відповідь демонстративно почала дрейфувати в бік Росії. Спекулятивна метушня, особливо передвиборна 2006 і 2007 років, навколо членства України в НАТО ще більше поглибила розкол у суспільстві і державі. Таким чином, «геополітичні розтяжки», як зовнішній чинник, розтягнули Україну також і з середини. Якщо Україна не матиме з боку Євросоюзу позитивних сигналів щодо майбутнього членства в ЄС, то внутрішньополітичне розхитування може посилитися.

За такого підходу керівних органів Євросоюзу Україна ризикує скотитися до геополітичного «болота» – так званої «сірої зони» між Сходом і Заходом, між Росією та ЄС, внаслідок чого буде приречена законсервуватися у власних проблемах та борстися у внутрішньополітичних конфліктах і стати дестабілізуючим фактором у Європі та Євразії або предметом зазіхань і впливу великих держав та інтеграційних об'єднань. Ці своєрідні «геополітичні розтяжки» загрожують не лише зовнішньополітичному становищу України, але приховують в собі можливість навіть дезінтеграції української держави.

Загалом тема вступу України до ЄС чомусь стала майже стрижнем теперішньої боротьби в українському політикумі та суспільстві. І це за умови, що така перспектива зараз є більш ніж примарною. Виглядає так, що політичні дискусії палкіше ведуться з абстрактних питань, принаймні для того, щоб відволікти увагу

суспільства від сьогоденних проблем і кон'юнктурної тяганини за владу.

Тому важливим є перехід до практичної роботи з роз'яснення і широкої громадської дискусії щодо реальних перспектив європейської інтеграції України. Допомогти українському суспільству в усвідомленні позитивів і суперечностей вступу країни до ЄС здатний практичний досвід країн Центральної та Південно-Східної Європи, які в кінці 1990-х та у 2000-х роках уже пройшли інтеграційний шлях [7, с. 201].

Слід констатувати, що ці країни за відносно короткий період - всього за півтора десятиліття - успішно здійснили свідомий історичний вибір і цілеспрямовано змістилися в системі геополітичних координат міжнародних відносин у більш сприятливу і стабільну сферу в європейському, євразійському і глобальному вимірах внаслідок:

- кардинальної переорієнтації своєї зовнішньої політики зі Сходу на Захід уже з початку 1990-х років;
- зміни суспільного ладу шляхом послідовних і системних політичних, економічних та інших реформ;
- дотримання вимог до претендентів на вступ до ЄС і НАТО та чіткого забезпечення конкретних критеріїв, зокрема загальних політичних і економічних, т.зв. «копенгагенських» - щодо членства в ЄС і в близькому майбутньому фінансово-економічних – так званих «маастрихтських»;
- готовності передати частину національно-державного суверенітету наднаціональним загальноєвропейським інституціям [8, с. 120].

Однак одним із не зовсім бажаних наслідків зміни місця і ролі країн Центральної та Південно-Східної Європи в сучасній системі міжнародних відносин може стати процес уніфікації, якщо і не нівелювання їх у недавньому минулому відносно самостійної національно-державної зовнішньої політики в рамках ЄС:

- статус повноправних членів ЄС передбачає насамперед чітке дотримання кожною державою

європейської спільноти погоджених принципів спільної оборонної і зовнішньої політики;

- ключові питання спільного зовнішньо-політичного курсу погоджуватимуться і визначатимуться в основному на рівні керівних загальноєвропейських структур;

- нові члени ЄС з ряду причин, зокрема з огляду на порівняно невеликі розміри, крім Польщі та Румунії, незначний у загальноєвропейському вимірі економічний, людський, військово-оборонний та інший потенціал не зможуть грати визначальну роль у формуванні спільної зовнішньої політики розширеної Європи і часто вимушені будуть іти у фарватері політики та інтересів великих держав - провідних у ЄС, насамперед ФРН, Франції і Великої Британії [6].

Проте і за таких суперечливих наслідків у більшості держав Центральної та Південно-Східної Європи - претендентів на вступ до ЄС –з самого початку існував консенсус в середовищі державно-політичних еліт і в суспільстві щодо життєвої необхідності їх участі в європейській і трансатлантичній інтеграції. Геополітична невизначеність і коливання з цих питань притаманні були лише окремим країнам [5]. І то тільки на певний час, або, швидше, ситуативно.

У цьому контексті для України становить неабиякий інтерес практичний досвід Словацької Республіки, яка пройшла досить суперечливий шлях до ЄС.

Словацька Республіка, в основному з внутрішньополітичних причин - через одіозність правлячого популістського режиму В. Мечіара 1994-1998 років, спочатку навіть не була включена - єдиною серед країн «Вишеграду» - до першої хвилі розширення ЄС на Схід (як і не була прийнята в 1999 році, на відміну від РП, ЧР і УР, до НАТО).

Після перемоги об'єднаної демократичної опозиції на парламентських виборах 25-26 вересня 1998 року в СР відбулися швидкі політичні і економічні зміни, і країна отримала новий євроінтеграційний шанс - наприкінці

1999 року була додатково включена до першої групи кандидатів на вступ до ЄС. Копенгагенський саміт ЄС у грудні 2002 року схвалив рішення про вступ Словаччини з 1 травня 2004 року до ЄС у складі першої групи десяти країн-кандидатів.

Якщо проаналізувати реальний час, дійсно витрачений Словаччиною на інтенсивну підготовку й отримання згоди керівних структур ЄС та країн-членів ЄС і винесення ними остаточного рішення щодо вступу СР в ЄС та набуття Словаччиною статусу повноправного члена Євроспільноти, то цей відрізок практично включає лише 1999-2004 роки. Тобто фактично всього шість років.

Не можуть бути серйозним контраргументом твердження, що СР уже з 1993 року виконувала завдання Асоційованої (Європейської) угоди з ЄС, оскільки серйозних здобутків, насамперед утвердженні принципів суспільно-політичного і економічного розвитку за копенгагенськими критеріями, не було досягнуто.

У внутрішньополітичному житті СР у 1994-1998 роках утверджувалися елементи авторитарного режиму. Демократія у мечіарівському варіанті була швидше псевдodemократією. Чільні депутати від опозиції в Національній Раді СР були втиснуті в малозначимий парламентський комітет з питань екології. Провладна більшість в парламенті повністю пригнічувала опозицію. Прем'єр В. Мечіар відверто ігнорував президента СР М. Ковача. Після завершення каденції М. Ковача В. Мечіар та його оточення в 1998 році взагалі не допустили обрання парламентом нового президента, фактично майже на півроку взявши у свої руки президентські повноваження.

Складною була ситуація і щодо міжетнічних стосунків, адже вони були і є однією з найбільш складних проблем, яка зачіпає як організацію державного і суспільного життя всередині кожної країни, так і міждержавні та міжнародні стосунки. У будь-якій країні мирне співіснування різних національних, етнічних,

мовних або релігійних меншин є позитивним фактором, джерелом соціального та культурного збагачення. Особливо це актуально для країн постсоціалістичного табору у зв'язку із зміною політичної тоталітарної системи на систему демократичної орієнтації. Словацький уряд, незважаючи на укладений ним під тиском Заходу в 1995 році в Парижі генеральний словацько-угорський договір про добросусідство і співробітництво, посилював тиск на 600-тисячну угорську меншину в країні і провокував напругу в стосунках з Угорщиною. З питань стану демократії і становища національних меншин у Словаччині ЄС в другій половині 1990-х років неодноразово робив офіційні демарші і заяви. На що мечіарівський режим традиційно реагував роздратовано, звинувачуючи загальноєвропейські органи у втручанні у внутрішні справи Словаччини.

У політиці на міжнародній арені режим В.Мечіара балансував між Сходом і Заходом та спекулював на протиріччях між ними. Словаччина демонстративно розширювала зв'язки з Росією і вважалася Заходом «російським анклавом» в Центральній Європі. Висувалася ідея «нейтралітету» СР, і мечіарівський режим вимагав від США та інших великих держав надати міжнародні гарантії такому статусу країни. Внаслідок таких кроків СР фактично опинилася у зовнішньополітичній ізоляції з боку Заходу [10, с. 47].

Мали місце й інші події, які засвідчували, що Словаччина в період правління В. Мечіара 1994-1998 років не виконувала принципи та вимоги загальноєвропейських інституцій з підготовки до вступу в ЄС. Це, однак, не завадило В. Мечіару демонстративно подати 27 червня 1995 року на саміті ЄС в Каннах від імені Словаччини (однієї з перших з-поміж постсоціалістичних країн) офіційну заявку на вступ до ЄС. Європейська Рада на засіданні в Люксембурзі в грудні 1997 року, однак, не рекомендувала розпочинати переговори про вступ до ЄС з СР через невиконання нею політичних критеріїв

вступу [11, с. 10]. З погляду євроатлантичної інтеграції для СР період 1994-1998 років взагалі був майже повністю змарнованим часом. При цьому мечіарівський режим постійно твердив про прагнення СР стати членом ЄС і НАТО, а насправді робив протилежне.

Усунути В. Мечіара та націонал-популістські сили від влади словацька демократична опозиція зуміла лише об'єднавшись перед черговими парламентськими виборами 1998 року. Був створений антимечіарівський передвиборний блок у складі правих, лівих і центристських партій. Правда, на вибори осені 1998 року вони йшли в основному за окремими партійними списками, крім правоцентристської Словацької демократичної коаліції (СДК). Серйозну допомогу в передвиборній кампанії словацькій опозиції надав Захід. Була заснована мережа опозиційних неурядових організацій, в т.ч. молодіжних, діяльність яких інколи фінансувалася з-за кордону. Не маючи широкого доступу до електронних і друкованих ЗМІ, опозиція перенесла центр передвиборної пропаганди на місця - відомим був велосипедний тур М.Дзурінди з командою по всіх регіонах Словаччини. Центральним передвиборним гаслом опозиції стало твердження, що на виборах вирішується доля демократії в Словаччині [3].

Під таким гаслом опозиція впевнено виграла парламентські вибори 25-26 вересня 1998 року. Слід, однак, визнати, що мечіарівська влада не чинила перепони виборчому процесу, і в СР практично не було спроб з її боку «підкоригувати» результати виборів. Перехід влади в руки демократів-переможців відбувся плинним, легітимним шляхом. У новообраному парламенті за опозицією були закріплені конкретні комітети, насамперед такі, які дозволяли контролювати діяльність уряду та інших державних структур.

Склад першого коаліційного уряду М. Дзурінди

був широкоспектровим - від правих консерваторів до посткомуністів. Це, з одного боку, дозволяло здійснювати праволіберальні економічні реформи із збереженням широких соціальних програм. Але, з іншого, викликало постійні тертя і конфлікти в коаліції на ідейній основі. Поступово розпалася основна права політична правляча сила - СДК, дезінтегрувавшись на заснований М. Дзуріндою Словацький християнський демократичний союз (СХДС), «старий» Християнсько-демократичний рух (ХДР) та інші суб'єкти. Розвалилася і основна лівоцентристська сила - Партія демократичної лівиці (ПДЛ), яка зараз взагалі зникла зі словацької політичної сцени. Лівоорієнтований електорат поклав на неї відповідальність за деякі негативні соціальні наслідки правої економічної політики коаліційної влади.

Однак у зовнішньополітичній сфері всі різноідейні учасники коаліції, правлячої в СР в 1998-2002 роках, спільним пріоритетом оголосили прискорений вступ країни до ЄС і НАТО. Підтримку цього курсу вимушена була декларувати і мечіарівська опозиція.

У березні 1998 року Європейська Комісія розпочала офіційні переговори з країнами-кандидатами на вступ до ЄС. СР не потрапила до їх переліку. Тому новосформований наприкінці 1998 року уряд М. Дзурінди розгорнув надзвичайно бурхливу дипломатичну активність з метою домогтися від керівних органів ЄС згоди на початок передвступних переговорів з СР. За домовленістю з Брюсселем було створено спеціальний орган - Робоча група на високому рівні. Вона зосередила свою діяльність на прийманні і контролі ключових заходів, які СР повинна була реалізувати задля виконання копенгагенських критеріїв і пріоритетних завдань програми «Партнерство для вступу» [11, с. 16].

Найголовніше, чого домоглась Словаччина, - постійне лобювання євроатлантичних інтересів і планів СР партнерами по «Вишеграду». Словацька сторона ініціювала і координувала кроки з наближення до

ЄС і НАТО з РП, ЧР і СР. Спільні заходи з підтримки Словаччини регулярно визначалися впродовж 1999-2004 років на самітах прем'єрів «вишеградської четвірки». Важливу роль грала і тісна взаємодія зовнішньополітичних відомств країн Вишеграду [1, с. 9; 2, с. 20]. Шляхом активної дипломатії Словаччина заручилася також підтримкою з боку провідних країн-членів ЄС.

Тому в грудні 1999 року саміт ЄС в Гельсінкі включив Словаччину в першу групу кандидатів на вступ до ЄС. Вважалося, що СР уже виконала (протягом одного року) політичні критерії для вступу. Можна погодитися, що в області демократії, прав і свобод громадян за рік в СР настало суттєве поліпшення (особливо на тлі становища у цій сфері за колишнього мечіарівського режиму).

З початком переговорів між СР та ЄС у лютому 2000 року ключовим питанням для Словаччини було забезпечення переговорного процесу відповідним інституціональним підґрунтям. З цією метою був створений інститут Головного Уповноваженого з питань вступу Словаччини до ЄС. На той час цю функцію виконував Державний секретар МЗС СР.

Головному Уповноваженому з питань вступу була підпорядкована робоча група Головного Уповноваженого, до складу якої входили керівники робочих груп (як правило, на рівні директорів департаментів відповідних міністерств), структурованих відповідно до 30-ти основних сфер переговорів.

З урахуванням зазначеного структура МЗС СР також зазнала відповідних змін. Так, в рамках існуючого на той час Департаменту європейської інтеграції, що складався з Управління політичних зв'язків та Управління з економічно-правових зв'язків, з'явилося додаткове Управління Головного Уповноваженого з питань вступу СР до ЄС. Зазначені робочі групи були основним робочим органом міжвідомчого координаційного процесу в переговорах про вступ СР до ЄС. Головним завданням робочої групи Головного

Уповноваженого були підготовка матеріалів, що надавались відповідним органам ЄС, підготовка та ведення самих переговорів з органами ЄС та надання письмових звітів та інформації Міністерству закордонних справ та Уряду СР. У переговорах з ЄС, крім Головного Уповноваженого та представників робочих груп, брали участь й експерти Місії СР при ЄС.

У листопаді 1998 року між СР та ЄС була створена Робоча група високого рівня (High Level Working Group). Метою цієї групи була підтримка намірів Словаччини в черговий раз започаткувати процес підготовки до вступу в ЄС після відповідних політичних змін в СР. Цей процес мав 3 фази:

- 1) скринінг, який був підготовчою фазою переговорного процесу;
- 2) переговорний процес про вступ;
- 3) ратифікаційний процес.

Європейська Комісія розділила першу фазу на 2 етапи - багатосторонній та двосторонній. У Словаччині багатосторонній етап тривав з квітня 1998 року до лютого 1999 року, під час якого відбулась комплексна презентація законодавства ЄС в рамках кожної із 30-ти основних сфер переговорів.

Двосторонній етап тривав з березня 1999 року до лютого 2000 року, метою його було здійснення аналізу стану відповідності законодавства СР до acquis, визначення можливих проблем у зв'язку з цим та перевірка адміністративної спроможності СР для імплементації відповідних правових норм ЄС.

Вирішальним для започаткування переговорів про вступ до ЄС був саме двосторонній етап фази скринінгу.

Щодо переговорного процесу, то відмітимо, що 15 лютого 2000 року відбулось відкриття на міністерському рівні Передвступної конференції СР-ЄС, під час якої обидві сторони обмінялися своїми загальними позиціями і якою де-факто розпочався переговорний процес між СР та ЄС.

Результатом переговорного процесу у 2001 році стало відкриття ЄС переговорів з 13-ти основних сфер, при цьому у попередньому плані з 12-ти із зазначених сфер переговори були завершені.

Таким чином, Словаччина успішно реалізувала принцип змагання країн-кандидатів, що на практиці привело до відходу від поділу кандидатів на т.зв. люксембурзьку та гельсінську групи країн-кандидатів.

9 жовтня 2002 року була опублікована Регулярна доповідь ЄК, яка констатувала прогрес країн-кандидатів у підготовці до вступу в ЄС. Європейська Комісія доручила завершити передвступні переговори з СР до кінця 2002 року. Технічне ж завершення зазначених переговорів відбулось 12-13 грудня 2002 року у м. Копенгаген на саміті ЄС.

На шляху Словаччини до ЄС ключовим був 2003 рік. Урочистим підписанням Угоди про вступ до ЄС, що відбулося в м. Афіни 16 квітня 2003 року, завершився переговорний процес про вступ до ЄС, який Словаччина вела протягом трьох років.

Словаччина також стала однією з перших країн, які ратифікували Угоду про вступ до ЄС, що набула чинності 1 травня 2004 року. 6-7 червня 2003 року в СР відбувся всенародний референдум, на якому громадяни Словацької Республіки підтвердили свою євроінтеграційну ідентичність.

Таким чином, можемо констатувати, що досвід СР підтвердив можливість прискореної підготовки країни до вступу в Євросоюз і успішного досягнення результату за цілеспрямованої роботи відповідних державних структур, демократичних змін у суспільстві, консенсусу політикуму і громадськості щодо реалізації зовнішньополітичних пріоритетів та головного національно-державного – інтеграційного інтересу СР на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. Вагнер П, Сваровски М. Десять вопросов по поводу десятой годовщины основания Вышеградской группы // Добро пожаловать в сердце Европы. - Прага, 2001.
2. Досвід країн Вишеградської четвірки на шляху до ЄС: Можливості для України: Аналітичні оцінки. - Ужгород: Видавництво В.Падяка, 2003.
3. ЗМІ та європейська інтеграція – <http://oldeurope XXI.kiev/ua/ukrainian/programme/html>.
4. Кіш Є. Політика Євросоюзу щодо транскордонного співробітництва з Україною після розширення ЄС // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: історія. – 2008. – Випуск 20.
5. Сало І. С. Політичні системи країн Вишеградської групи: досвід трансформації // Стратегічна панорама. – 2006. – №.1 – <http://www.niss.gov.ua>.
6. Логінов Я. Південно-Східноєвропейська перспектива. – Дзеркало тижня. – 2006. – № 30. – www.dt.ua.
7. Некипелов А.Д. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века: В 3 т. – Т. 3: Трансформация 90-х годов. – Ч.2. – М., 2002.
8. Хомра О.У. Трансформація прикордонного режиму західних сусідів України у зв'язку з їх вступом до ЄС: наслідки для України // Стратегічна панорама: щоквартальний науково-практичний журнал РНБО України. – 2004. - №4.
9. Україна стане членом ЄС... лише після Туреччини та Іраку // www.pravda.com.ua
10. Duleba A. Slepý pragmatizmus slovenskej východnej politiky: Aktuálna agenda slovensko-ruských bilaterálnych vzťahov. - Br.: VC SSZP, 1996.
11. Figel J., Adamiš M. Slovensko na cestě do Evropskej unie. Kapitoly a súvislosti. - Bratislava: UV SR, 2003.

Y. Kopynets. Integration of the Slovak Republic into European Union: experience for Ukraine.

The Slovak experience on the way to the European Union is analyzed in the article. Author pays attention to the peculiarities of the Slovak steps on the way entering the European structures. In this context the most interest for Ukraine is the experience of the Slovak Republic which has overcome the contradictory way to the EU membership.

Keywords: *Slovak Republic, Ukraine, European Union, Central and Southern-Eastern Europe, Euroatlantic striving of Ukraine.*

Ю. Копинец. Интеграция Словакии в Европейский Союз: опыт для Украины.

В статье анализируется опыт Словакии на пути интеграции в Европейский Союз. Автор акцентирует внимание на особенностях вступления Словакии в европейские структуры, и в этом контексте интерес для Украины представляет практический опыт Словацкой Республики.

Ключевые слова: *Словакия, Украина, Европейский Союз, Центральная и Юго-Восточная Европа, евроинтеграционные устремления Украины.*